

O delu arhivov in zborovanjih

Petindvajset let Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici (1972-1997)

Letos mineva petindvajset let od pričetka delovanja Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, ki je najmlajši med slovenskimi arhivi. Zаметki arhivske službe na Goriškem pa so mnogo starejši. Do konca druge svetovne vojne so bila pomembna upravna in kulturna središča za to območje izven meja današnje slovenske države, zato je tam nastajalo in ostalo tudi arhivsko gradivo, v arhivih in knjižnicah v Vidmu, Čedadu, Benetkali, Trstu, Gorici, na Dunaju, v Innsbucku, Gradeu, Rimu...

Po končani drugi svetovni vojni je že od maja 1945 pa do septembra 1947 pri Okrožnem izvršnem narodnoosvobodilnem odhodu za Goriško deloval referent za arhive in kulturne vrednosti. Sicer pa so potrebo po ustanovitvi arhiva v goriškem okraju v prvih povojnih letih poudarjali predvsem slovenski zgodovinarji. Na petem zborovanju leta 1948 v Novi Gorici je bila sprejeta resolucija o ustanovitvi študijske knjižnice in muzeja z arhivom. Podobni resoluciji so zgodovinarji sprejeli še na zborovanjih leta 1950 in 1951. Tudi ministrstvo za znanost in kulturo je večkrat posredovalo glede ureditve potrebnih prostorov za primorsko študijsko knjižnico, muzej in arhiv. Svet za kulturo in prosveto pri Okrajnem izvršnem odboru Gorica je zato 1. januarja 1952 imenoval upravnik Okrajnega muzeja in arhiva v Novi Gorici. Vendar je bila 5. septembra istega leta izdana le odločba o ustanovitvi muzeja, v kateri arhiv sploh ni omenjen. Uradni naziv muzeja Okrajni muzej in arhiv pa je ostal enak vse do leta 1956. Sprva so se pri muzeju zbirale arhivalije in so se imetnikom celo pošiljala opozorila glede varovanja arhivskega gradiva, dejansko pa arhivski oddelki pri muzeju nikdar ni zaživel.

Težnje, da bi se v goriškem okraju ustanovil arhivski zavod so postale spet izrazitejše po letu 1957, ko je bilo v Novi Gorici tudi zborovanje Društva arhivskih delavcev Slovenije. Primorske novice so že objavile vest o skorajšnji ustanovitvi arhivske ustanove, a do njene realizacije ni prišlo. Medtem je Okrajni ljudski odbor Gorica začel v gradu Kronberk zbirati še ohranjeno gradivo izpred druge svetovne vojne in dokumentacijo takrat že odpravljenih okrajev in nižjih upravnih enot iz časa po drugi svetovni vojni.

Leta 1960 je komisija, ki jo je imenoval Okrajni ljudski odbor Gorica, ugotovila, da za ustanovitev arhiva še ni pogojev in predlagala, da se ustanovi le referat za arhivsko službo pri Goriškem muzeju. Naslednje leto so zaposlili prve arhivarje, a nihče ni ostal dolgo, zato je bil obstoj referata vprašljiv. Leta 1962 so uslužbenec Državnega arhiva Ljudske republike Slovenije pregledali in sortirali arhivsko gradivo, ki se

je dotlej zbralo in hranilo pri Goriškem muzeju.

Splošni zakon o arhivskem gradivu iz leta 1964 (Uradni list SFRJ, št. 48/64) je določil obveznost občin, da skrbijo za varstvo arhivskega gradiva na svojem območju. Predstavniki takratnih občin Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica in Tolmin so skupno razpravljali o tem vprašanju in ponovno je prevladalo mnenje naj se le okrepi arhivski oddelki pri Goriškem muzeju. Proti temu sta odločno nastopila Arhiv Slovenije in Skupnost arhivov Slovenije. Leta 1966 je prevzel službo varstva arhivskega gradiva na območju takratnih občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin Arhiv Slovenije. Opravljanje manj zahtevnih opravil je s posebnim pooblastilom prepustil novaustanovljenemu arhivskemu oddelku pri skupščini občine Nova Gorica, iz katerega naj bi se v treh letih razvil samostojen arhivski zavod. Zaradi neizpolnenih kadrovskih in prostorskih pogojev se je stvar zavlekla, tako, da je Pokrajinski arhiv v Novi Gorici začel delovati šele leta 1972. Območje dejavnosti arhiva se ves čas obstoja zavoda ni spreminjalo in obsega ozemlje današnjih občin Bovec, Kobarid, Tolmin, Kanal, Brda, Nova Gorica, Miren-Kostanjevica, Ajdovščina in Vipava.

Oh ustanovitvi je imel arhiv sedež v stavbi Skupščine občine Nova Gorica, skladišča pa v kleti iste stavbe in v kletnih prostorih Temelnjega sodišča v Novi Gorici. Že ob ustanovitvi so bili skladiščni prostori skoraj zapolnjeni; onemogočeno je bilo tekoče prevzemanje arhivskega gradiva, zato si je arhiv ves čas prizadeval rešiti prostorsko stisko. V letih 1976-1978 se je razpravljalo o dveh možnostih pridobitve prostorov za arhiv: z adaptacijo graščine Bosizio na Vogrskem in adaptacijo Lenassijske graščine v Solkanu. Oh podrobnejših študijah se je pokazalo, da je v vseh pogledih primernejša novogradnja. Izdelana je bila projektna naloga z lokacijskim preizkusom za gradnjo arhiva v okviru kulturnega centra, a do njene uresničitve ni prišlo. V takih razmerah je arhiv jeseni 1983 doživel katastrofalno poplavo, v kateri je bilo premočeno skoraj vse gradivo. Začasne prostore za sušenje in deponiranje gradiva je takrat dobil v dotrajani stavbi starega doma upokojeencev na Gradišču nad Prvačino. Po končanem sušenju je bilo gradivo preseljeno v pritličje ene izmed stavb dijaškega doma na Grčni.

V iskanju trajnejše rešitve so bile po poplavi ponovno izdelane analize o primernosti ureditve prostorov ustanove na različnih lokacijah. Urbanistično arhitektonska študija, ki jo je izdelal Projekt Nova Gorica, je ponovno pokazala, da je najprimernejša novogradnja, zato so bili odtlej vsi napor arhiva usmerjeni v njeno realizacijo. Februarja 1986 je bil postavljen temeljni kamen za novo stavbo v bližini občinske, kmalu za tem so stekla tudi gradbena dela in

maja 1987 je bila stavba odprta. S tem so se delovni pogoji arhiva bistveno izboljšali. Stavba Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici je do sedaj edina namensko grajena stavba za potrebe arhivske službe v Sloveniji. V arhivskih skladiščih je 4000 tekočih metrov arhivskih polic, na katere je mogoče spraviti približno 3600 tekočih metrov arhivskega gradiva.

Ob ustanovitvi sta bila v arhivu poleg vršilca dolžnosti ravnatelja zaposlena še dva arhivista in arhivski manipulanti. V naslednjih letih se je kolektiv postopoma širil, močnejše pa se je kadrovsko okreplil šele v osemdesetih letih. Trenutno je v arhivu zaposlenih trinajst delavcev (šest arhivistov, dva strokovna sodelavca, arhivski manipulanti, bišnik, tajnik, računovodja s polovično delovno obveznostjo in ravnatelj).

Arhiv se je že od vsega začetka zavedal dejstva, da se skrb za arhivsko gradivo začne na terenu, pri ustvarjalcih in imetnikih le-tega. Zato je vsa leta skušal z napotki ob obiskih pri posameznih ustvarjalcih, z občasnimi seminarji in drugimi predavanji razvijati pozitiven odnos do arhivskega gradiva in s tem preprečiti njegovo uničevanje. Zunanji nadzor se je izvajal in se še izvaja pri vseh pomembnejših ustvarjalcih arhivskega gradiva.

Ob ustanovitvi arhiva je bil osnovni arhivski fond gradivo Okrajnega ljudskega odbora Gorica in njemu priključeni okrajci in arhivalije, ki so se je dotlej zbrale pri Goriškem muzeju. Izjema je bilo gradivo iz ohodnja druge svetovne vojne, ki je ostalo v muzeju.

Zaradi prostorske stiske arhiv kasneje ni mogel spriti prevzemati arhivskega gradiva, kar smo skušali nadomestiti po vselitvi v novo stavbo. Veliko pozornosti smo posvečali pridobivanju arhivskega gradiva gospodarstva, družbenih dejavnosti, društev in osebnih fondov, ki jih je bilo dotlej v arhivu zelo malo. Po reorganizaciji občinske uprave pa smo v letu 1996 prevzeli tudi veliko količino gradiva dotodanjih občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin. Danes hranimo okoli 2000 tekočih metrov arhivskega gradiva. Najstarejši dokument sega v prvo polovico 17. stoletja, nekaj je gradiva iz 18. in začetkov 19. stoletja, pretežni del pa je nastajal od srede preteklega stoletja dalje.

S preselitvijo v novo stavbo so se bistveno izboljšali pogoji za uporabo arhivskega gradiva, kar je verjetno tudi vplivalo na povečan obisk. Število uporabnikov arhivskega gradiva za raziskovalne namene je prvič močno poraslo leta 1986, naslednja leta pa se je še povečevalo. Za raziskovalnim namenom letno obišče arhiv okoli 150 strank, pri čemer moramo upoštevati, da pride raziskovalec običajno za posamezno nalogo večkrat. Več kot polovico obiskovalcev predstavljajo mladi raziskovalci (dijaki, učenci, študenti). Največ pregledujejo gradivo upravnih organov.

Iz leta v leto narašča tudi število vlog za upravno pravne potrebe občanov. Letno jih arhiv reši okoli 300, posamezna leta pa so v tem oziru rekordna. V letu 1996 smo npr. rešili kar 1482 vlog. Največ občanov je iskalo dokumente, s katerimi naj bi dokazali status žrtve vojnega nasilja.

Mladim ljudem skušamo predstaviti in približati arhiv tudi preko predavanj in učnih ur za šole. Deloma gre za splošne predstavitve arhiva, deloma za temat-

ske učne ure na podlagi arhivskega gradiva. Letno obišče arhiv okoli 60 šolskih skupin, večinoma z novogoriškega območja. Šole iz oddaljenih krajev na njihovo željo obiščemo in učne ure izvedemo pri njih.

Z arhivskim gradivom skušamo seznanjati tudi širšo javnost. Ta cilj skušamo doseči s postavitvami arhivskih razstav. Pripravimo eno ali dve razstavi letno, največkrat kar v arhivski stavbi. Ker prostori ne izpolnjujejo pogojev varne hrambe, ne razstavljamo originalov, ampak le črno bele ali barvne fotokopije ali fotografije dokumentov, ki pa zelo dobro nadomestijo original. Doslej je arhiv pripravil 20 samostojnih razstav. Večino je spremljal tudi razstavni katalog z vsebinsko študijo obravnavane teme in seznamom eksponatov. Natančen naslov in čas postavitve posamezne razstave je razviden v seznamu izdanih publikacij Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici.

Arhiv se ukvarja tudi s publicistično dejavnostjo. Glavnino predstavljajo razstavni katalogi. Doslej je arhiv izdal 23 publikacij in sicer:

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Publikacija 1, Nova Gorica 1972, 123 str.

O varstvu arhivskega in registraturnega gradiva, Nova Gorica 1976, 50 str.

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Publikacija 2, Nova Gorica 1982, 123 str., vodnik

Jurij Rosa, Reševanje poplavljenega arhivskega gradiva, Priložnostna razstava ob 20. oktobru, dnevu arhivov in ob obletnici poplave, ki je prizadela arhivsko gradivo Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1984, 12 str., tipkopis

Lilijana Vidrih Lavrenčič in Metka Nusdorfer, Občine na Goriškem od srede 19. stol. do druge svetovne vojne, Nova Gorica 1986, 153 str., katalog

Aleksandra Pavšič Milost, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici 1972-1987, Razstava ob 15-letnici delovanja in odprtje nove stavbe, Nova Gorica 1987, 8 str., katalog

Zapisana volja Primorcev za priključitev k Jugoslaviji 1945-1947, Razstava ob 40. obletnici priključitve Primorske k Jugoslaviji, Nova Gorica 1987, 4 str., katalog

Jurij Rosa, Zgradili bomo Novo Gorico, Razstava dokumentov o pripravah in začetnih delih izgradnje Nove Gorice v letih 1947 in 1948, Nova Gorica 1988, 24 str.

Metka Nusdorfer Vuksanović in Pavle Merku, Marij Kogoj 1892-1956, Stalna razstava v spominski sobi Marija Kogoj v Kanalu, Nova Gorica 1989, 40 str., katalog

Vlasta Tul in Jurij Rosa, Od 27. aprila k 22. juliju..., Utrinki iz arhivskih in časopisnih virov, Nova Gorica 1989, 12 str., katalog

Vlasta Tul, Šolske kronike, Nova Gorica 1990, 28 str., katalog

Aleksandra Pavšič Milost, France Bevk v dokumentih Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Priložnostna razstava ob stoletnici rojstva Franceta Bevka, Nova Gorica 1990, 11 str., katalog

Metka Nusdorfer Vuksanović, Jurij Rosa in Lilijana Vidrih Lavrenčič, Občinska središča v obdobju 1814-1961 na območju sedanjih občin Ajdovščina,

Nova Gorica in Tolmin, Nova Gorica 1991, 61 str.

Jurij Rosa, Iz naših društvenih arhivov, Nova Gorica 1991, 15 str., katalog

Metka Nusdorfer Vuksanović in Lilijana Vidrih Lavrenčič, Elektrarne, mlini, žage, vodovodi... v porečju Soče 1918-1943, Predstavitev dokumentov Tehničnega urada Gorica, Nova Gorica 1991, 18 str., katalog

Aleksandra Pavšič Milost, Hranilnica in posojilnica v Šempetru 1896-1948, Nova Gorica 1992, 12 str., katalog

Ivanka Uršič, Ludvik Zorzut 1892-1977, Razstava ob stoletnici rojstva, Nova Gorica 1992, 21 str., katalog

Ivanka Uršič, Iz zapuščine Vinka Vodopivca, Predstavitev izhranih dokumentov, Nova Gorica 1992, 4 str., katalog

Jurij Rosa, Nova oblast - nova imena, Dokumenti o preimenovanjih naših krajev v letih 1948-1955, Nova Gorica 1993, 30 str., katalog

Lilijana Vidrih Lavrenčič, Po sledih starih poti, Razstava dokumentov tolminskega cestnega odhoda 1869-1923, Nova Gorica 1993, 68 str., katalog

Vlasta Tul, Šolska praznovanja skozi čas, Nova Gorica, 1994, 68 str., katalog

Metka Nusdorfer Vuksanović, Po Trenti z arhivskimi dokumenti, Nova Gorica 1995, 75 str., katalog

Vlasta Tul, Tamburice v Šturjah in Ajdovščini zvenijo že stoletje, Nova Gorica 1996, 31 str., katalog, v sodelovanju z Glasheno šolo Vinko Vodopivec Ajdovščina

Št. Vid -Podnanos, Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini, Nova Gorica 1996, 229 str.

Aleksandra Pavšič Milost, Zadružni dom-naš ponos, Katalog k razstavi o gradnji zadružnih domov po drugi svetovni vojni, Nova Gorica, 1996, 84 str.

Aleksandra Pavšič Milost, Hranilnica in posojilnica v Šempetru pri Gorici, Nova Gorica 1996, 24 str., katalog

Viri in literatura:

Dokumentarno gradivo Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici

Milko Kos: Gradivo za starejšo zgodovino Slovencev v arhivih izven naših meja, Jugoslovanski istorijski časopis, leto 1963, številka 1, 2

Ljudmila Bezljaj Kregel: Kratek historiat službe varstva arhivskega gradiva v severnoprimorski regiji, Goriški letnik, številka 3, Nova Gorica 1976

Ljudmila Bezljaj Kregel: Razvoj in stanje arhivske službe na Goriškem, Arhivist, številka 1, leto 1980
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici 1972-1987, katalog k razstavi ob 15-letnici delovanja arhiva in odprtju nove stavbe, Nova Gorica 1987

Aleksandra Pavšič-Milost

Seminar o pravnih vprašanjih pri arhivskem delu, 25. marca 1997

Enodnevni seminar, ki so ga organizirali Arhivsko društvo Slovenije, Arhivski center za strokovni razvoj ter Arhiv Republike Slovenije, je potekal 25. marca. Predavatelji, ki so s pravnega stališča dali osnovni prikaz v seminarju, so pravni strokovnjaki, specializirani za določena pravna področja. Gospod Janez Strojanc je v predavanju Izvajanje zakona o splošnem upravnem postopku v zvezi z izdajanjem aktov v arhivih prikazal postopke, ki obvezujejo arhive v poslovanju s strankami, posehno pri izdajanju raznih potrdil in overovljenih fotokopij dokumentov. Arhive obvezujeta predvsem dva zakona:

- Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP) - Ur.l.SFRJ, št. 47/86 (star jugosl. zakon in podzakonske akte naj hi se uporabljalo smiselno)

- Zakon o upravnih taksah (ZUT) - Ur.l.SRS, št. 30/78, in popravki št. 10/79, 36/83, 46/86, 34/88, 1-1/90, RS št. 14/91, 38/96

Opozoril je na problem izkazovanja pravnega interesa, ki naj hi ga stranka izkazala arhivu, ki lahko posreduje določene podatke. Neposredni pravni interes pomeni, da neposredno posega v pravico nekoga. Posameznik torej mora za pridobitev določenih podatkov iz arhiva (npr. iz uradnih evidenc) izkazati svoj pravni interes, to je, zakaj in s kakšnim namenom potrebuje te podatke. Ob tem se pojavlja nevarnost uporabe podatkov v druge namene, kot so hili izdani, ter zloraba podatkov. Bistveno za zaščito arhivov v taki situaciji pa je, da protipravno pridobljeni podatki nimajo na sodišču opravičenega pojavnja.

Gospod dr. Janez Šinkovec (član Ustavnega sodišča RS) je predaval o Uporabi arhivskega gradiva in varovanju zasebnosti ter osebnih podatkov. Prikazal nam je, da tudi arhive zavezuje 21. člen Ustave Republike Slovenije, ki določa varstvo človekove osebnosti in dostojanstva, kar pomeni tudi varstvo intimne in zasebne sfere posameznika. Z ustavo mora družba zagotavljati posamezniku okolje, v katerem se realizira nedotakljivost njegovega stanovanja, tajnost pisma in spoštovanje zasebnosti. To pa velja tudi za posmrtno zavarovanje posameznika in njegovih potomcev (npr. oklevetanje nekoga po smrti). Teorija o življenjskih sferah (javna sfera, zasebna sfera, intimna sfera) določa javnost informacij in dogodkov, ki se odvijajo v javnem prostoru, posamezniku pa dopušča možnost, da sam izhira podatke, ki se jih posreduje javnosti. Prav tako je nedotakljiva pravica govorne komunikacije posameznika in samostojne izbire komunikacijskih partnerjev ter izbire komunikacijskih sfer.

Arhivi nedvomno posedujemo veliko podatkov, ki so tudi povsem zasebne narave (npr. osebni fond), razpolaganje z njimi pa je v glavnem omejeno z znanstvenim in raziskovalnim namenom. Seveda je pri vodilnih osebnostih v javnem življenju (politične osebnosti, medijske osebnosti ipd.) sfera zasebnosti nekoliko manj varovana, vendar je kljub temu posredovanje določenih informacij upravičeno le, če gre za